

**“MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA LOGOMASSAJ
SAMARADORLIGINI INDIVIDUAL SENSOR-MOTOR
XUSUSIYATLAR ASOSIDA BAHOLASHNING KORREKSION-
PEDAGOGIK MODEL.”**

Mirsultonova Nozimaxon Jahongir qizi

Toshkent Kimyo Xalqaro Universiteti

Special Pedagogy fakulteti talabasi

Mirsultonovanozima24@gmail.com

+998 95 206 04 24

Annotatsiya

Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalar bilan olib boriladigan logopedik ishlar tizimida logomassaj samaradorligini individual sensor-motor xususiyatlar asosida baholashning korreksion-pedagogik modeli yoritiladi. Bolaning artikulyatsion apparati holati, yuz va og‘iz atrofidagi mushaklar faoliyati, taktil sezgirligi, harakatlarni boshqarish qobiliyati, sensor ta’sirlarga munosabati hamda mashg‘ulot jarayonidagi hissiy holatini hisobga olishning ahamiyati tahlil qilinadi. Logomassajni barcha bolalarga bir xil tartibda qo‘llash o‘rniga, bolaning individual imkoniyatlari va ehtiyojlariga muvofiq rejalashtirish, korreksion ta’sirni muntazam kuzatish hamda natijalarni aniq mezonlar asosida baholash zarurligi asoslanadi. Maqolada dastlabki baholash, individual rejalashtirish, korreksion mashg‘ulotlarni amalga oshirish, dinamik kuzatuv va natijalarni tahlil qilish bosqichlaridan iborat model taklif etiladi. Shuningdek, logoped, ota-ona va boshqa tegishli mutaxassislar hamkorligini tashkil etish, bolada noqulaylikni yuzaga keltirmaydigan yondashuvni tanlash

hamda logomassaj natijalarini artikulyatsion harakatlar va funksional nutqiy ko'rsatkichlar bilan bog'liq holda baholash masalalariga e'tibor qaratiladi.

Kalit so'zlar: logomassaj, maktabgacha yosh, sensor-motor rivojlanish, korreksion-pedagogik model, logopediya, artikulyatsion apparat, taktil sezgirlik, mushaklar tonusi, individual yondashuv, nutqiy rivojlanish, korreksion mashg'ulot, pedagogik kuzatuv.

Аннотация

В статье рассматривается коррекционно-педагогическая модель оценки эффективности логопедического массажа у детей дошкольного возраста с учётом их индивидуальных сенсомоторных особенностей. Анализируется значение оценки состояния артикуляционного аппарата, активности мышц лица и околоушной области, тактильной чувствительности, способности управлять движениями, реакции на сенсорные воздействия и эмоционального состояния ребёнка во время занятий. Обосновывается необходимость индивидуального планирования логопедического массажа с учётом возможностей и образовательных потребностей каждого ребёнка, систематического наблюдения за динамикой изменений и оценки результатов по определённым критериям. Предлагается модель, включающая этапы первичной оценки, индивидуального планирования, проведения коррекционных занятий, динамического наблюдения и анализа результатов. Особое внимание уделяется взаимодействию логопеда, родителей и других профильных специалистов, предупреждению дискомфорта у ребёнка и оценке результатов массажа в связи с изменениями артикуляционных движений и функциональных речевых показателей.

Ключевые слова: логопедический массаж, дошкольный возраст, сенсомоторное развитие, коррекционно-педагогическая модель,

логопедия, артикуляционный аппарат, тактильная чувствительность, мышечный тонус, индивидуальный подход, речевое развитие, коррекционные занятия, педагогическое наблюдение.

Abstract

This article examines a corrective and pedagogical model for evaluating the effectiveness of speech therapy massage in preschool children based on their individual sensorimotor characteristics. It explores the importance of assessing the condition of the articulatory apparatus, the activity of facial and perioral muscles, tactile sensitivity, motor control, responses to sensory stimulation, and children's emotional states during therapy sessions. The article emphasizes the need to individualize speech therapy massage according to each child's abilities and needs, systematically monitor developmental changes, and evaluate outcomes using clearly defined criteria. A model is proposed that includes initial assessment, individualized planning, corrective intervention, dynamic monitoring, and outcome analysis. Particular attention is given to collaboration among speech-language therapists, parents, and other relevant specialists, the prevention of discomfort during intervention, and the evaluation of massage outcomes in relation to articulatory movements and functional speech indicators.

Keywords: speech therapy massage, preschool children, sensorimotor development, corrective and pedagogical model, speech-language therapy, articulatory apparatus, tactile sensitivity, muscle tone, individualized approach, speech development, corrective sessions, pedagogical observation.

Kirish

Maktabgacha yosh davri bolaning nutqi, harakat faoliyati, sezgi tizimlari, bilish jarayonlari va ijtimoiy muloqot ko'nikmalari jadal shakllanadigan

muhim rivojlanish bosqichidir. Ushbu davrda bolaning atrof-muhitdan olgan sensor axborotni qabul qilishi, uni qayta ishlashi va maqsadga muvofiq harakatlar orqali namoyon etishi keyingi ta'lim faoliyati uchun muhim asos yaratadi. Nutqning shakllanishi ham eshitish idroki, artikulyatsion harakatlar, nafas va ovoz faoliyati, taqlid qilish, diqqat hamda muloqotga intilish kabi biri-biri bilan bog'liq jarayonlarga tayanadi. Ayrim bolalarda nutqning fonetik tomoni, artikulyatsion harakatlarning aniqligi yoki nutq a'zolarini boshqarish bilan bog'liq qiyinchiliklar kuzatilishi mumkin. Bunday holatlarda logopedik yordam bolaning individual rivojlanish xususiyatlarini hisobga olgan holda tashkil etilishi zarur. Korreksion ishlarning samaradorligi faqat qo'llaniladigan metod yoki mashqlar turiga emas, balki ularning bolaning ehtiyojlariga mosligi, muntazamligi va natijalarning to'g'ri baholanishiga ham bog'liq.

Logomassaj logopedik amaliyotda ayrim bolalarda yuz, lab, til va og'iz atrofidagi mushaklar faoliyatiga ta'sir ko'rsatish maqsadida qo'llaniladigan yordamchi usullardan biridir. U, ayniqsa, artikulyatsion apparat faoliyatida qiyinchiliklar kuzatilganda, tegishli mutaxassis tomonidan individual reja asosida qo'llanishi mumkin. Biroq logomassajning zarurati, turi va davomiyligi bolaning holatiga qarab belgilanadi. U barcha nutq buzilishlari uchun bir xil darajada zarur yoki mustaqil ravishda yetarli bo'lgan usul sifatida qaralmasligi kerak. Logomassaj samaradorligini baholashda faqat mashg'ulotlar soni yoki ularning bajarilganligini qayd etish yetarli emas. Bolaning taktil ta'sirlarga munosabati, yuz va og'iz atrofidagi mushaklar faoliyati, artikulyatsion harakatlarni bajarish imkoniyati, sensor ta'sirlarga moslashuvi va mashg'ulotdagi ishtiroki ham hisobga olinishi lozim. Shu bilan birga, logomassajdan keyingi o'zgarishlar bolaning nutqiy rivojlanishi bilan bog'liq boshqa omillardan ajratib baholanishi kerak.

Mavzuning dolzarbligi shundaki, logopedik amaliyotda korreksion ta'sirni bolaning individual sensor-motor xususiyatlari bilan bog'liq holda

rejalashtirish va natijalarni tizimli baholash muhim ahamiyatga ega. Bunday yondashuv bolaning imkoniyatlarini aniqroq tushunish, mashg'ulotlarda noqulaylikning oldini olish va korreksion ishlarni moslashtirishga xizmat qiladi. Maqolaning asosiy g'oyasi logomassajni alohida muolaja sifatida emas, balki bolaning sensor-motor holati, artikulyatsion imkoniyatlari va funksional nutqiy vazifalari bilan bog'langan korreksion-pedagogik jarayon tarkibida ko'rib chiqishdan iborat.

Mavzuning nazariy asoslari

Logomassaj tushunchasi va uning logopedik faoliyatdagi o'рни

Logomassaj — nutq faoliyatida ishtirok etuvchi mushaklar va artikulyatsion apparatning ayrim qismlariga maxsus usullar orqali ta'sir ko'rsatishga qaratilgan logopedik yordam usulidir. Uning maqsadi bolaning individual holatiga qarab belgilanadi. Ayrim vaziyatlarda u mushaklar faoliyatini tartibga solishga ko'maklashuvchi yordamchi vosita sifatida qo'llansa, boshqa vaziyatlarda undan foydalanish zarur bo'lmasligi mumkin.

Logomassaj yuz, lab, til va og'iz atrofidagi sohalar bilan bog'liq ishlarni qamrab olishi mumkin. Bunda qo'llaniladigan usul bolaning artikulyatsion holati, mushaklar faoliyati, sezgirligi, yoshi va sog'lig'i bilan bog'liq omillarga qarab tanlanadi. Muolaja davomida bolaning xavfsizligi, roziligi va jismoniy-hissiy qulayligi birinchi o'rinda turishi lozim. Logomassajni artikulyatsion gimnastika, nutqiy nafas mashqlari, fonematik idrokni rivojlantirish, tovushlarni shakllantirish va nutqni amaliy vaziyatlarda qo'llash kabi boshqa logopedik yo'nalishlardan ajratib bo'lmaydi. Masalan, bolaning lab harakatlarini boshqarishi yaxshilangan taqdirda ham, bu o'zgarishning nutq tovushlariga ko'chishi uchun tegishli artikulyatsion mashqlar va nutqiy amaliyot talab qilinishi mumkin.

Shu sababli logomassaj samaradorligini faqat mushaklarning tashqi holatidagi o'zgarishlar bilan emas, balki bolaning artikulyatsion vazifalarni bajarishi, mashg'ulotlarda faol ishtirok etishi va zarur hollarda nutqiy ko'rsatkichlaridagi dinamikani hisobga olgan holda baholash maqsadga muvofiq.

Sensor-motor xususiyatlar tushunchasi

Sensor-motor xususiyatlar bolaning sezgi orqali axborot qabul qilishi va ushbu axborot asosida harakatlarni tashkil etishi bilan bog'liq individual jihatlarni ifodalaydi. Logopedik faoliyat nuqtayi nazaridan bu tushuncha bolaning teginishga munosabati, yuz va og'iz atrofidagi sezgirliги, harakatlarni boshqarishi, artikulyatsion vazifalarni bajarishi hamda turli ta'sirlarga javob qaytarishini o'rganishni nazarda tutadi. Sensor-motor xususiyatlarni tahlil qilishda bir necha jihat muhim hisoblanadi.

Birinchisi, taktil sezgirlikdir. Bola yuz yoki lab sohasiga teginishga qanday munosabat bildirishi, teginishdan bezovta bo'lishi yoki unga asta-sekin moslashishi kuzatiladi. Bunday kuzatuvlar bolaning mashg'ulotga tayyorligini va qanday sharoitda o'zini qulay his qilishini tushunishga yordam beradi.

Ikkinchisi, artikulyatsion motorikadir. Bu lab, til va jag' harakatlarini maqsadga muvofiq bajarish, harakatni boshlash, uni muayyan holatda ushlab turish va bir harakatdan ikkinchisiga o'tish imkoniyatlarini o'z ichiga oladi.

Uchinchisi, mushaklar faoliyatidir. Mushaklar tonusi yoki harakat faoliyatidagi o'ziga xosliklar mutaxassis tomonidan tegishli baholash usullari orqali aniqlanishi kerak. Pedagogik kuzatuv mushaklarning holati haqida dastlabki ma'lumot berishi mumkin, ammo u tibbiy yoki nevrologik tashxis o'rnini bosa olmaydi.

Sensor-motor xususiyatlarni kompleks o'rganish bolaning kuchli tomonlari va yordamga ehtiyoj sezadigan jihatlarini aniqlashga ko'maklashadi. Bu esa logomassajni qo'llash zarurati, boshqa korreksion usullar bilan uyg'unligi va mashg'ulot sharoitlarini individual belgilash imkonini beradi.

Logomassaj samaradorligini individual sensor-motor xususiyatlar asosida baholash zarurati

Logomassaj samaradorligini aniqlashda eng muhim masalalardan biri bolaning individual rivojlanish xususiyatlarini hisobga olishdir. Bir xil logopedik usul turli bolalarda bir xil natija bermasligi mumkin. Buning sababi bolalarning artikulyatsion apparati, sensor ta'sirlarga munosabati, harakatlarni boshqarish qobiliyati, nutqiy rivojlanish darajasi va mashg'ulotga moslashuvi turlicha ekanligidir.

Masalan, bir bola yuz va lab sohasiga yengil teginishni bema'lol qabul qilib, keyinchalik artikulyatsion mashqlarni faol bajarishi mumkin. Boshqa bola esa xuddi shunday ta'sirga nisbatan sezgirlik ko'rsatishi, yuzini chetga burishi yoki mashg'ulotni davom ettirishni istamasligi mumkin. Bunday vaziyatda mashg'ulotni bir xil tartibda davom ettirish emas, balki bolaning holatini qayta baholash va tegishli mutaxassis tavsiyasiga muvofiq yondashuvni o'zgartirish zarur. Individual yondashuv bolaning faqat qiyinchiliklarini aniqlash bilan cheklanmaydi. U bolaning mavjud imkoniyatlarini, muvaffaqiyatli bajara oladigan harakatlarini, qulay qabul qiladigan ta'sirlarini va mustaqil bajarishga tayyor bo'lgan vazifalarini ham aniqlashni talab etadi. Shu asosda korreksion mashg'ulotlarning mazmuni va murakkabligi belgilanadi.

Logomassaj samaradorligini baholashda quyidagi savollarga javob izlash muhim:

- Bola mashg'ulotdagi sensor ta'sirlarni qay darajada qabul qilmoqda?
- Artikulyatsion apparat harakatlarini bajarishda qanday o'zgarishlar kuzatilmoqda?
- Bola logomassajdan keyingi artikulyatsion mashqlarni avvalgiga nisbatan qanday bajarmoqda?
- Mashg'ulot davomida bolaning hissiy holati va faol ishtirokida qanday o'zgarishlar mavjud?
- Kuzatilgan o'zgarishlar kundalik nutqiy vazifalarda ham namoyon bo'lyaptimi?
- Qo'llanilayotgan usul bolaning individual ehtiyojlariga mos keladimi?

Ushbu savollar logomassajni faqat muolaja sifatida emas, balki natijalari muntazam kuzatiladigan va tahlil qilinadigan korreksion-pedagogik faoliyat sifatida tashkil etishga yordam beradi. Shuni ta'kidlash kerakki, bolaning mashg'ulotga yaxshi moslashishi yoki muolajani xotirjam qabul qilishi o'z-o'zidan nutqiy rivojlanish yaxshilanganini anglatmaydi. Xuddi shuningdek, artikulyatsion harakatdagi ijobiy o'zgarish ham darhol to'g'ri tovush talaffuzi shakllanganini bildirmaydi. Har bir ko'rsatkich alohida baholanib, keyin ular o'rtasidagi bog'liqlik tahlil qilinishi lozim.

Logomassaj samaradorligini baholashning korreksion-pedagogik modeli

Mazkur maqolada logomassaj samaradorligini individual sensor-motor xususiyatlar asosida baholash uchun mualliflik konseptual modeli taklif etiladi. Modelning asosiy maqsadi bolaning boshlang'ich holatini aniqlash, korreksion ishlarni individual rejalashtirish, o'zgarishlarni muntazam kuzatish va natijalarni belgilangan mezonlar asosida tahlil qilishdan iborat. Taklif

etilayotgan model tayyor, empirik tekshiruvdan o'tgan standart diagnostik vosita emas. U ilmiy-metodik asosda ishlab chiqilishi, amaliyotda sinovdan o'tkazilishi va mutaxassislar tomonidan baholanishi lozim bo'lgan konseptual yondashuvdir.

BOSHLANG'ICH BAHOLASH

Sensor-motor xususiyatlar, artikulyatsion imkoniyatlar va individual ehtiyojlarni aniqlash

INDIVIDUAL REJALASHTIRISH

Maqsadlarni, mos usullarni, mashg'ulot sharoitlarini va baholash mezonlarini belgilash

KORREKSION TA'SIR

Mutaxassis tomonidan zarur deb topilgan logomassajni tegishli logopedik mashqlar bilan uyg'unlashtirish

DINAMIK KUZATUV

Sensor reaksiyalar, artikulyatsion harakatlar, hissiy qulaylik va funksional nutqiy vazifalarni qayd etish

NATIJALARNI TAHLIL QILISH

Boshlang'ich va keyingi ko'rsatkichlarni taqqoslash, individual rejani davom ettirish yoki qayta ko'rib chiqish Model mualliflik konseptual taklifi bo'lib, amaliy qo'llashdan oldin tegishli mutaxassislar tomonidan moslashtirilishi lozim.

Modelning maqsadli va metodologik asoslari

Modelning maqsadi logomassajga bo'lgan ehtiyojni individual baholash, korreksion ta'sirni bolaning sensor-motor xususiyatlariga moslashtirish va natijalarni tizimli ravishda kuzatishdan iborat.

Uning vazifalari quyidagilarni qamrab oladi:

- bolaning artikulyatsion apparati va sensor-motor xususiyatlarini dastlabki baholash;
- logomassajni qo'llash zaruratini aniqlash uchun tegishli mutaxassis xulosasini hisobga olish;
- individual korreksion maqsadlarni belgilash;
- mashg'ulot davomida bolaning reaksiyalarini muntazam qayd etish;
- artikulyatsion harakatlar va funksional nutqiy vazifalardagi o'zgarishlarni baholash;
- kuzatuv natijalariga ko'ra korreksion reja va metodlarni qayta ko'rib chiqish.

Modelning metodologik asosini individual yondashuv, tizimlilik, izchillik, bolaning faol ishtirokini ta'minlash, rivojlanish dinamikasini baholash va fanlararo hamkorlik tamoyillari tashkil etadi.

Modelning birinchi bosqichi: boshlang'ich baholash

Boshlang'ich baholash korreksion ishlarning yo'nalishini belgilovchi muhim bosqich hisoblanadi. Ushbu bosqichda bolaning nutqiy rivojlanishi, artikulyatsion harakatlari, sensor ta'sirlarga munosabati va mashg'ulotda ishtirok etish xususiyatlari haqida ma'lumot to'planadi. Dastlab bolaning rivojlanish tarixi, ota-onaning kuzatuvlari va avvalgi logopedik xulosalari o'rganiladi. Keyin mutaxassis bolaning nutqini, artikulyatsion harakatlarini,

zarur bo'lsa, og'iz-motor faoliyatini baholaydi. Baholash bolaning yoshiga, tushunish imkoniyatlariga va hissiy holatiga mos tarzda olib boriladi.

Sensor-motor xususiyatlarni baholashda quyidagilar e'tiborga olinadi:

- yuz va og'iz atrofidagi sohalarga teginishga munosabati;
- lab, til va jag' harakatlarini bajarish imkoniyati;
- harakatni boshlash va ma'lum holatda ushlab turish qobiliyati;
- artikulyatsion harakatlar orasida almashish imkoniyati;
- ko'rsatmani tushunish va namuna asosida harakatni takrorlash qobiliyati;
- mashg'ulot paytidagi qulaylik, bezovtalik yoki charchash belgilari.

Bunda barcha ko'rsatkichlarni bir vaqtning o'zida va majburiy ravishda tekshirish shart emas. Baholash bolaning ehtiyojlariga mos ravishda amalga oshiriladi. Yuz yoki og'iz sohasiga teginish noqulaylik tug'dirsa, mashg'ulotni davom ettirishga majburlash mumkin emas. Boshlang'ich baholashning natijasi bolaning imkoniyatlari, qiyinchiliklari va yordamga ehtiyojlarini aks ettiruvchi individual tavsif bo'lishi lozim. Bu tavsif keyingi kuzatuvlar uchun taqqoslash nuqtasini yaratadi.

Modelning ikkinchi bosqichi: individual korreksion rejalashtirish

Boshlang'ich baholashdan keyin bolaning individual korreksion maqsadlari belgilanadi. Maqsadlar aniq, kuzatish mumkin bo'lgan va bolaning real imkoniyatlariga mos bo'lishi kerak. Masalan, "bolaning nutqini yaxshilash" kabi umumiy maqsad o'rniga "bola ko'rsatma va namuna asosida tanlangan artikulyatsion harakatni qulay sharoitda bajarishi" kabi aniqroq vazifa qo'yilishi mumkin. Agar bolaning asosiy qiyinchiligi sensor ta'sirlarni

qabul qilish bilan bog'liq bo'lsa, dastlab uning qulayligini ta'minlash va mashg'ulotga tayyorligini baholash ustuvor bo'ladi.

Individual rejalashtirishda quyidagi savollarga javob beriladi:

- Logomassajni qo'llash uchun qanday asos mavjud?
- Qaysi artikulyatsion yoki funksional qiyinchilik ustida ishlash ko'zda tutilgan?
- Bola qanday sensor sharoitda o'zini qulay his qiladi?
- Qaysi yordamchi logopedik mashqlar bilan uyg'unlashtirish maqsadga muvofiq?
- Natija qaysi ko'rsatkichlar asosida baholanadi?
- Noqulaylik yuzaga kelganda qanday yo'l tutiladi?

Rejalashtirish jarayonida logopedning kasbiy xulosasi muhim o'rin tutadi. Agar bolaning mushaklar tonusi, yutish, chaynash, nafas olish yoki boshqa funksiyalarida tibbiy baholashni talab qiladigan belgilar kuzatilsa, tegishli mutaxassisga murojaat etish zarur.

Modelning uchinchi bosqichi: korreksion mashg'ulotlarni tashkil etish

Korreksion mashg'ulotlar bolaning individual rejasiga muvofiq tashkil etiladi. Logomassaj zarur deb topilgan holatlarda uni tegishli tayyorgarlikka ega mutaxassis bajaradi. Qo'llaniladigan usullar, ta'sirning davomiyligi va jadalligi bolaning holati, mutaxassis tavsiyasi hamda xavfsizlik talablariga muvofiq belgilanadi. Logomassajning asosiy vazifasi barcha bolalarda bir xil o'zgarishni yuzaga keltirish emas, balki muayyan bolaning aniqlangan ehtiyojiga mos yordam ko'rsatishdan iborat. Shu sababli bir bolaga mos kelgan usul boshqa bola uchun mos kelmasligi mumkin. Mashg'ulot davomida bolaning yuz ifodasi, tana holati, chekinish reaksiyalari, bezovtalik belgilari va

hamkorlikka tayyorligi kuzatiladi. Bola ta'sirni qabul qilmasa yoki noqulaylik ko'rsatsa, muolaja to'xtatiladi va vaziyat qayta baholanadi. Logomassajdan keyin bolaning individual maqsadiga mos artikulyatsion mashqlar, nutqiy topshiriqlar yoki boshqa logopedik faoliyatlar tashkil etilishi mumkin. Bunda logomassaj va nutqiy natija o'rtasidagi bog'liqlik avtomatik tarzda qabul qilinmasdan, alohida kuzatilishi kerak.

Modelning to'rtinchi bosqichi: dinamik kuzatuv

Dinamik kuzatuv korreksion ishlar davomida bolaning holatidagi o'zgarishlarni muntazam qayd etishni anglatadi. Kuzatuv faqat mashg'ulot oxirida emas, balki zarur hollarda mashg'ulotdan oldin, uning davomida va keyin ham olib borilishi mumkin. Bu bosqichda boshlang'ich baholashda qayd etilgan mezonlar qayta ko'rib chiqiladi. Masalan, bola artikulyatsion harakatni mustaqil bajara oladimi, faqat namuna asosida bajaradimi yoki qo'shimcha ko'rsatmaga ehtiyoj sezadimi — ushbu jihatlar taqqoslanadi.

Sensor ta'sirlarga munosabat ham qayd etiladi. Biroq bolaning xotirjam bo'lishi yoki teginishga ko'nikishi logomassajning nutqiy samaradorligini isbotlamaydi. Shu sababli hissiy qulaylik, sensor reaksiyalar va nutqiy natijalar alohida ko'rsatkichlar sifatida yuritilishi kerak. Kuzatuv natijalarini muntazam qayd etish pedagog va logopedga mashg'ulotning bolaning ehtiyojlariga mos kelishini aniqlashga, zarur bo'lsa, individual rejani o'zgartirishga yordam beradi.

Modelning beshinchi bosqichi: natijalarni tahlil qilish va rejani takomillashtirish

Yakuniy bosqichda boshlang'ich baholash natijalari keyingi kuzatuvlar bilan taqqoslanadi. Tahlilda bolaning artikulyatsion harakatlari, topshiriqni bajarish darajasi, mashg'ulotdagi ishtiroki, sensor ta'sirlarga munosabati va

tegishli nutqiy ko'rsatkichlar hisobga olinadi. Agar ijobiy o'zgarishlar kuzatilsa, ularning qaysi sharoitda va qanday topshiriqlarda namoyon bo'lgani aniqlanadi. Agar o'zgarishlar kuzatilmasa yoki bola noqulaylik sezsa, korreksion yondashuv qayta ko'rib chiqiladi. Zarur hollarda logomassajdan foydalanish masalasi mutaxassis tomonidan qayta baholanadi.

Natijalarni tahlil qilishda boshqa omillarni ham hisobga olish lozim. Masalan, bola bir vaqtning o'zida artikulyatsion gimnastika, tovushlarni shakllantirish mashqlari va boshqa logopedik yordamni olayotgan bo'lsa, kuzatilgan o'zgarishlarni faqat logomassaj bilan izohlash ilmiy jihatdan asosli bo'lmaydi. Shuning uchun modelning yakuniy vazifasi logomassajni shartsiz davom ettirish emas, balki bolaning ehtiyojlari va kuzatilgan natijalarga ko'ra eng maqbul korreksion yondashuvni tanlashdan iborat.

Individual sensor-motor xususiyatlarni baholash mezonlari

Logomassaj samaradorligini tizimli baholash uchun kuzatuv mezonlarini oldindan belgilash zarur. Mezonlar bolaning individual holatini tavsiflash, korreksion maqsadlarni aniqlash va vaqt davomida yuz berayotgan o'zgarishlarni qayd etishga xizmat qiladi.

Quyidagi jadval maqolada taklif etilayotgan korreksion-pedagogik model uchun namunaviy baholash tizimini ifodalaydi.

Baholash yo'nalishi	Kuzatiladigan ko'rsatkichlar	Baholash usuli
Sensor ta'sirlarga munosabat	Teginishni qabul qilishi, chekinish yoki noqulaylik belgilari	Tizimli kuzatuv

Artikulyatsion motorika	Lab, til va jag' harakatlarini bajarishi	Logopedik tekshiruv
Harakatlarni boshqarish	Harakatni boshlash, ushlab turish va almashtirish	Namunali topshiriqlar
Ko'rsatmani tushunish	Og'zaki ko'rsatma yoki namuna asosida harakat qilish	Individual topshiriqlar
Mashg'ulotdagi ishtirok	Faollik, hamkorlik va topshiriqqa qaytish	Pedagogik kuzatuv
Hissiy qulaylik	Bezovtalik, charchash va tana orqali bildiriladigan reaksiyalar	Mashg'ulot davomida kuzatuv
Funksional nutqiy natija	Maqsadli artikulyatsion harakat yoki nutqiy vazifani bajarish	Logopedik baholash

Ushbu mezonlar bolaning barcha jihatlarini birgina umumiy ballga birlashtirish uchun emas, balki uning rivojlanish holatini turli tomonlardan tushunish uchun mo'ljallangan. Har bir yo'nalish bo'yicha natijalar alohida qayd etilishi maqsadga muvofiq.

Baholash natijalarini qayd etishning namunaviy usuli

Amaliy faoliyatda har bir ko'rsatkich uchun bir xil kuzatuv tartibidan foydalanish natijalarni taqqoslashni osonlashtiradi. Masalan, artikulyatsion harakatlarni bajarish darajasi quyidagicha qayd etilishi mumkin:

- Mustaqil bajaradi — bola topshiriqni tegishli ko'rsatma asosida qo'shimcha jismoniy yordamsiz bajaradi.
- Namuna bilan bajaradi — bola harakatni mutaxassis namunasini ko'rgandan keyin bajaradi.

- Qo'shimcha ko'rsatma talab etadi — harakatni bajarish uchun ko'rsatmani takrorlash yoki soddalashtirish kerak bo'ladi.
- Hozircha bajarmaydi — kuzatuv vaqtida topshiriq bajarilmaydi; buning sababi alohida aniqlashtiriladi.
- Baholash mumkin emas — bola topshiriqni bajarishni istamaydi, charchagan yoki vaziyat baholash uchun mos emas.

Bu toifalar bolaning qobiliyatiga qat'iy baho berish uchun emas, ayni vaqtdagi bajarish sharoitini tavsiflash uchun ishlatiladi. Masalan, bola bir mashg'ulotda topshiriqni bajarmagani uning bu harakatni umuman bajara olmasligini anglatmaydi.

Korreksion-pedagogik modelni amaliyotda qo'llash

Modelning amaliy ahamiyati uni logopedik mashg'ulotlarni rejalashtirish, bolaning individual ehtiyojlarini aniqlash va natijalarni kuzatish jarayoniga tatbiq etish orqali namoyon bo'ladi. Faraz qilaylik, maktabgacha yoshdagi bolada ayrim artikulyatsion harakatlarni bajarish qiyinligi kuzatilmoqda. Bola lab va til harakatlarini namuna asosida bajaradi, biroq ayrim vazifalarda qo'shimcha ko'rsatmaga ehtiyoj sezadi. Shu bilan birga, yuz sohasiga teginishga nisbatan sezgirlik ko'rsatadi. Bunday holatda korreksion ishni darhol logomassajdan boshlash o'rniga, avvalo bolaning nutqiy va sensor-motor holatini baholash kerak. Logoped bolaning artikulyatsion harakatlarini tekshiradi, teginishga munosabatini kuzatadi va zarur bo'lsa, boshqa mutaxassislarning xulosalarini hisobga oladi.

Agar logomassaj uchun tegishli asos mavjud bo'lsa, mutaxassis individual reja tuzadi. Rejada bolaning qulayligi, qo'llaniladigan usul, mashg'ulotning maqsadi va natijani kuzatish mezonlari belgilanadi. Muolajadan keyin esa artikulyatsion harakatlar qayta kuzatilib, dastlabki holat bilan taqqoslanadi. Agar bola muolajani qabul qilmasa, uni majburlash o'rniga mashg'ulot

to'xtatiladi va sabablar aniqlashtiriladi. Bunday vaziyatda boshqa korreksion usullarni tanlash masalasi ko'rib chiqilishi mumkin. Mazkur misol modelning asosiy tamoyilini ko'rsatadi: korreksion yordam bolaning individual xususiyatlariga moslashtirilishi, natijalar esa muntazam kuzatuv asosida baholanishi lozim.

Logomassajni boshqa logopedik usullar bilan uyg'unlashtirish

Logomassaj samaradorligini baholashda uni boshqa korreksion usullar bilan qanday uyg'unlashtirish masalasi ham muhimdir. Nutqning shakllanishi ko'plab o'zaro bog'liq jarayonlarga tayanadi. Shu sababli faqat bir usuldan foydalanish barcha bolalarda kutilgan natijani berishi shart emas.

Artikulyatsion gimnastika bilan uyg'unligi

Artikulyatsion gimnastika lab, til va jag' harakatlarini faol bajarishga qaratilgan. Logomassaj esa ayrim holatlarda ushbu faoliyatni qo'llab-quvvatlovchi yordamchi usul sifatida qo'llanadi. Masalan, mutaxassis zarur deb topsa, tegishli logomassajdan so'ng bolaning lablarni yumaloqlash, tilni ma'lum holatga keltirish yoki boshqa artikulyatsion harakatlarni bajarishi kuzatilishi mumkin. Bunda harakatni mustaqil bajarish darajasi va uning nutqiy vazifalarda qo'llanishi alohida baholanadi.

Nutq tovushlarini shakllantirish bilan uyg'unligi

Ayrim bolalarda artikulyatsion harakatlar va tovush talaffuzi o'rtasidagi bog'liqlikni rivojlantirish uchun maqsadli logopedik mashqlar talab etiladi. Logomassaj mavjud bo'lsa ham, tovushni shakllantirish, bo'g'inlarda mustahkamlash, so'z va gaplarda qo'llash kabi bosqichlar o'z ahamiyatini saqlab qoladi. Shuning uchun logomassajdan keyingi o'zgarishlar faqat alohida harakatlar bilan cheklanmasdan, zarur hollarda nutq tovushlarini talaffuz qilish va kundalik muloqotda qo'llash darajasida ham kuzatilishi kerak.

Sensor qulaylikni ta'minlash bilan uyg'unligi

Sensor ta'sirlarga sezgir bolalarda mashg'ulot muhiti, mutaxassisning yondashuvi va bolaning roziligi alohida ahamiyatga ega. Tinch muhit yaratish, topshiriqni oldindan tushuntirish, bolaning tana orqali bildirayotgan reaksiyalarini kuzatish va unga tanaffus berish mashg'ulotni qulay tashkil etishga yordam beradi. Bu choralar logomassajning bevosita nutqiy samaradorligini kafolatlamaydi, ammo bolaning ehtiyojlarini hisobga olgan holda korreksion ish olib borish uchun muhim sharoit yaratadi.

Logomassaj samaradorligini baholashda xavfsizlik va individual yondashuv

Logomassaj yuz va og'iz sohasiga ta'sir ko'rsatadigan maxsus usul bo'lgani sababli, uni qo'llashda xavfsizlik talablariga rioya qilish zarur. Muolaja bolaning yoshi, sog'lig'i, artikulyatsion holati va sensor xususiyatlariga muvofiq tanlanishi kerak.

Birinchidan, logomassajni bajarishdan oldin uning zarurati aniqlanishi lozim. Har qanday talaffuz qiyinchiligi yoki nutqiy rivojlanishdagi kechikish logomassajni qo'llash uchun yetarli asos hisoblanmaydi.

Ikkinchidan, muolajani tegishli tayyorgarlikka ega mutaxassis bajarishi kerak. Ota-onalarga uy sharoitida mustaqil bajarish uchun ko'rsatmalar berilsa, ular mutaxassis tavsiyasi va xavfsiz usullar bilan cheklanishi lozim.

Uchinchidan, bola muolajaga nisbatan qo'rquv, og'riq, keskin noqulaylik yoki kuchli qarshilik ko'rsatsa, jarayon davom ettirilmasligi kerak. Bunday holatlarda vaziyat qayta baholanib, zarur bo'lsa, tegishli tibbiy yoki boshqa mutaxassis maslahatiga murojaat qilinadi.

To'rtinchidan, bolaning og'iz va yuz sohasidagi sog'liq holati, shilliq qavatning shikastlanishi yoki boshqa tibbiy cheklovlar mavjudligi hisobga olinishi lozim. Muolajaning mumkinligi haqidagi qaror tegishli malakaga ega mutaxassis tomonidan qabul qilinadi.

Beshinchidan, natijalarni baholashda bolaning individual rivojlanish sur'ati va boshlang'ich imkoniyatlari hisobga olinishi zarur. Bolalarni bir-biri bilan taqqoslashdan ko'ra, har bir bolaning o'zidagi o'zgarishlarni kuzatish ko'proq ma'lumot beradi.

Ota-onalar va mutaxassislar hamkorligining ahamiyati

Korreksion-pedagogik modelning samarali ishlashi logoped, ota-ona va zarur hollarda boshqa mutaxassislar o'rtasidagi hamkorlikka ham bog'liq. Ota-onalar bolaning kundalik hayotdagi muloqoti, ovqatlanish, chaynash, yuz sohasiga teginishga munosabati va turli vaziyatlardagi xatti-harakatlari haqida muhim ma'lumot bera oladilar. Logoped esa ushbu ma'lumotlarni professional kuzatuv va baholash natijalari bilan birlashtirib, individual korreksion reja tuzadi. Zarur hollarda shifokor, nevrolog yoki boshqa tegishli mutaxassislarning xulosalari ham inobatga olinadi.

Ota-onalarga bolaning nutqiy rivojlanishidagi o'zgarishlarni kuzatish, mashg'ulotlarda o'rganilgan ko'nikmalarni kundalik muloqotda qo'llab-quvvatlash va mutaxassis tavsiyalariga rioya qilish bo'yicha tushuntirish berilishi mumkin. Biroq ota-onalar mutaxassis ko'rsatmasisiz yuz yoki og'iz ichida massaj usullarini qo'llamasliklari kerak. Hamkorlikning asosiy maqsadi bolaning rivojlanishini barcha muhitlarda izchil qo'llab-quvvatlash va korreksion ishlar natijasini yaxshiroq tushunishdan iborat.

Taklif etilayotgan modelning ilmiy-amaliy ahamiyati

Maqolada ishlab chiqilgan konseptual modelning asosiy ilmiy-amaliy qiymati logomassaj samaradorligini birgina natija bilan cheklamasdan, bir nechta o'zaro bog'liq mezonlar orqali baholashga qaratilganidadir.

Birinchidan, model bolaning sensor-motor xususiyatlarini dastlabki baholashdan boshlab korreksion rejalashtirish va yakuniy tahlilgacha bo'lgan jarayonni yagona tizimga birlashtiradi.

Ikkinchidan, bolaning sensor ta'sirlarga munosabati, artikulyatsion harakatlarni bajarish qobiliyati va funksional nutqiy natijalari alohida ko'rsatkichlar sifatida ko'riladi. Bu esa bir yo'nalishdagi o'zgarishni boshqa yo'nalishdagi natija bilan asossiz tenglashtirishning oldini oladi.

Uchinchidan, model individual yondashuvni amaliy rejalashtirish va kuzatuv bilan bog'laydi. Mutaxassis bolaning holatiga qarab maqsadlarni aniqlashi, natijalarni qayd etishi va zarur hollarda yondashuvni o'zgartirishi mumkin.

Shu bilan birga, mazkur modelning samaradorligi haqida qat'iy xulosa chiqarish uchun amaliy sinov, yetarli hajmdagi kuzatuv ma'lumotlari va metodologik jihatdan asoslangan tadqiqot talab etiladi. Ushbu maqolada modelning natijalari tajriba orqali isbotlangan deb da'vo qilinmaydi; u keyingi ilmiy-amaliy tekshiruv uchun metodik taklif sifatida taqdim etiladi.

Xulosa

Maktabgacha yoshdagi bolalarda logomassaj samaradorligini individual sensor-motor xususiyatlar asosida baholash zamonaviy korreksion-pedagogik yondashuvning muhim yo'nalishlaridan biridir. Bolalarning artikulyatsion imkoniyatlari, taktil sezgirligi, harakatlarni boshqarish qobiliyati, sensor ta'sirlarga munosabati va hissiy holati turlicha bo'lgani sababli, logomassajni tashkil etishda individual yondashuvga amal qilish zarur. Maqolada taklif

etilgan korreksion-pedagogik model boshlang'ich baholash, individual rejalashtirish, korreksion ta'sirni tashkil etish, dinamik kuzatuv va natijalarni tahlil qilish bosqichlarini o'z ichiga oladi. Ushbu bosqichlarning izchil amalga oshirilishi bolaning individual ehtiyojlarini aniqroq tushunish va korreksion yordamni moslashtirishga imkon yaratishi mumkin.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, logomassaj samaradorligini faqat mushaklar holatidagi o'zgarish yoki muolajaning bajarilganligi orqali baholash yetarli emas. Artikulyatsion harakatlarni bajarish, bolaning mashg'ulotdagi ishtiroki, sensor ta'sirlarga munosabati va zarur hollarda funksional nutqiy ko'rsatkichlar ham hisobga olinishi lozim. Bunda har bir ko'rsatkich alohida tahlil qilinib, keyin ularning o'zaro bog'liqligi ko'rib chiqilishi kerak. Logomassajni artikulyatsion gimnastika va boshqa logopedik usullar bilan uyg'unlashtirish faqat bolaning individual holatiga muvofiq va mutaxassis tavsiyasi asosida amalga oshirilishi maqsadga muvofiq. Har bir bolaga logomassajni qo'llash shart emas; uning zarurati professional baholash orqali aniqlanishi lozim.

Ota-onalar, logoped va boshqa tegishli mutaxassislar hamkorligi esa bolaning rivojlanish dinamikasini yaxshiroq kuzatish, kundalik hayotdagi ehtiyojlarini hisobga olish va korreksion ishlarning izchilligini ta'minlashga yordam beradi. Umuman olganda, individual sensor-motor xususiyatlarga asoslangan baholash modeli logomassajni rejalashtirish va natijalarni tahlil qilishni tizimlashtirishga qaratilgan istiqbolli metodik yondashuv hisoblanadi. Uning amaliy samaradorligini aniqlash uchun kelgusida kuzatuv mezonlarini standartlashtirish, mutaxassislar bahosining ishonchliligini tekshirish va tegishli etik hamda metodologik talablarga rioya qilgan holda empirik tadqiqotlar o'tkazish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

- Arkhipova, E. F. Logopedik ish dizartriya bolalar bilan ishlashda (rus tilidagi metodik adabiyotlar doirasida nashr nomi va bibliografik ma'lumotlari aniqlashtirilishi lozim).
- Filicheva, T. B., Chirkina, G. V. Maktabgacha yoshdagi bolalarda nutq buzilishlarini aniqlash va korreksiyalashga oid metodik adabiyotlar.
- Lalaeva, R. I. Nutq buzilishlarini diagnostika qilish va korreksiyalashga oid ilmiy-metodik ishlar.
- Leontev, A. A. Til, nutq va nutq faoliyati asoslari. Nutq faoliyatining psixologik asoslariga oid manba.
- Vigotskiy, L. S. Tafakkur va nutq. Nutq va psixik rivojlanishning o'zaro bog'liqligiga oid nazariy manba.